

УДК 343.2/7

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2025-49-1-171-183>

СУЧАСНІ ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Котова Л.В.

MODERN FORMS OF DOMESTIC VIOLENCE: CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS

Kotova L.V.

У статті здійснено аналіз думок вчених, національного законодавства щодо кримінально-правової характеристики сучасних форм домашнього насильства в Україні, з урахуванням новітніх проявів та в контексті імплементації міжнародних стандартів. Досліджено поняття, види та особливості домашнього насильства, а також проблеми кваліфікації окремих його форм, зокрема психологічного та економічного насильства. Акцентовано увагу на необхідності вдосконалення законодавства у сфері протидії домашньому насильству, зокрема щодо криміналізації таких явищ, як сталкінг та кібернасильство, а також на важливості гармонізації національного законодавства з положеннями Стамбульської конвенції. Як наслідок проведеного дослідження зазначено на важливості комплексного підходу до протидії домашньому насильству, що включає не лише впровадження правових механізмів, а й соціальних, освітніх та профілактичних заходів для ефективного захисту постраждалих та запобігання насильству в українському суспільстві.

Ключові слова: домашнє насильство, економічне насильство, кримінальна відповідальність, кримінальне законодавство, Кримінальний кодекс, насильство, Стамбульська конвенція, сталкінг, форми домашнього насильства, , психологічне насильство, сексуальне насильство, фізичне насильство.

Постановка проблеми. Насильство у різних його проявах, включаючи гендерно-обумовлене, сексуальне насильство в умовах конфлікту, насильство в сім'ї, залишається однією з найважливіших проблем сучасності.

Фонд із запобігання насильству в сім'ї наводить жахливу статистику: кожні дев'ять секунд жінка стає жертвою побиття, а щорічна кількість таких випадків сягає понад чотирьох мільйонів. У глобальному масштабі насильство з боку інтимних партнерів руйнує життя жінок, адже половина всіх бездомних жінок та дітей змушені шукати притулку, рятуючись від домашнього насильства [1]. За інформацією ПРООН, щороку понад 1,8 мільйона жінок в Україні стають жертвами

різних форм домашнього насильства, причому лише незначна частина (10%) звертається за допомогою до правоохоронних органів [2]. З огляду на масштабність проблеми насильства в Україні, яке зачіпає мільйони людей, переважно жінок і дітей, пошук ефективних шляхів його запобігання та протидії є нагальною потребою. Це вимагає всебічного наукового аналізу та об'єднання зусиль правників, педагогів, психологів і широкої громадськості.

Сучасне суспільство, на жаль, стикається з різноманітними формами і проявами домашнього насильства. Традиційне розуміння домашнього насильства часто обмежується фізичним або сексуальним

наси́льством, проте реальність є значно складнішою та включає психологічне, економічне та інші види зловживань. Так, серед новітніх проявів насильства можна назвати сталкінг та кіберпереслідування. Ці сучасні форми насильства можуть бути не менш руйнівними для жертв, залишаючи глибокі психологічні травми та обмежуючи їхню автономію. Відсутність чітких законодавчих норм щодо переслідування, відмежування його від інших насильницьких форм зніжує ефективність кваліфікації таких дій правоохоронцями та відповідно ускладнює захист постраждалих. Крім того, суспільна стигматизація та низька обізнаність про психологічне насильство, сталкінг, інші форми перешкоджають своєчасному зверненню по допомогу. Також можна побачити проблему в недостатній ефективності застосування наявних кримінально-правових норм, що може бути пов'язано як з труднощами у виявленні та доведенні фактів насильства, особливо його нефізичних форм, так і з недостатньою обізнаністю правоохоронних органів та суспільства щодо сучасних проявів насильства.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у всебічному аналізі форм насильства, зокрема, домашнього насильства з кримінально-правової точки зору. Цей напрям дослідження актуалізується в контексті ратифікації Стамбульської конвенції у 2022 році [3] та взяття Україною на себе зобов'язань щодо вдосконалення законодавства та створення ефективних механізмів запобігання та захисту від насильства щодо жінок і домашньому насильству.

Стан дослідження. Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у дослідженні феномена домашнього насильства як з точки зору теоретичного аналізу, так і в аспекті пошуку рішень щодо його запобігання

зробили такі вітчизняні вчені, як І. А. Ботнаренко, Т. І. Возна, А. М. Волощук, А. О. Галай, В. О. Галай, О. М. Гумін, О. О. Дудоров, М. І. Панов, Л. М. Сукмановська, Г. В. Татаренко, І. М. Тітко, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов, О. В. Харитонova, Г. Христова та ін. Окрім вітчизняних дослідників, значний вклад у розгляд даного питання внесли зарубіжні вчені, такі як М. Джонсон, Г. Г. Еквіно, Ліз Келлі та інші.

Метою цієї статті є проведення комплексного дослідження та кримінально-правової характеристики сучасних форм домашнього насильства, з урахуванням нових проявів насильства та у контексті імплементації міжнародних стандартів, а також надання пропозицій щодо вирішення проблемних аспектів теми.

Виклад матеріалу. Домашнє насильство має глибоке історичне коріння як в Україні, так і в інших країнах світу, сягаючи своїм початком давніх часів і супроводжуючи людство протягом всього його існування. Це негативне явище суттєво вплинуло на дискримінацію жінок у суспільстві та сім'ї, а різноманіття його форм і донині завдає шкоди життю окремих людей, сімей і суспільства в цілому.

О.М. Гумін, характеризуя кримінальну насильницьку поведінку, зазначає, що насильство являє собою умисний, суспільно небезпечний та протиправний вплив через психологічне або фізичне посягання однієї особи на іншу, що призводить до заподіяння шкоди або створює відчутну загрозу для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод громадян, які гарантовані Конституцією України та захищаються кримінальним законодавством. Фактично, це визначення охоплює сутність кримінального насильства [4, с. 23].

А.М. Ноур у своїх працях влучно підкреслює парадоксальність проблеми домашнього насильства щодо вразливих

членів сім'ї в нашому суспільстві: будучи явищем таким же давнім, як і сама сім'я, воно водночас постає як нове усвідомлення суспільством своєї деструктивної сутності як соціального зла та порушення прав людини [5].

Аналізуючи насильство як антиправову дію та кримінальне правопорушення, відомі українські науковці М. І. Панов та С. О. Харитонов розрізняють його фізичні та інформаційні прояви. «Фізичні (або енергійні) дії полягають, як правило, у застосуванні м'язової фізичної сили для вчинення кримінально-протиправного посягання. Інформаційні діяння – це акти поведінки, що полягають у поєднанні (наданні) особою інформації (дезінформації) іншим особам і завжди виражається у словесній (вербальній) чи іншій знаковій формі – усній чи письмовій, а також у подібних діях, що несуть інформацію: смислових жестах, виразних рухах (міміка), тощо, що здатні здійснювати психологічний (інформаційний або дезінформаційний) вплив на інших осіб (кримінально-карні погрози, обмани, вимагання, публічні заклики до вчинення теракту, тощо) і вчинити таким чином кримінально-протиправне діяння» [6, с. 32].

Насильство є однією з найпоширеніших форм порушення прав людини, що принижує гідність особистості. Найчастіше його жертвами стають жінки, діти, літні люди та особи з інвалідністю, які перебувають в економічній, психологічній чи іншій залежності від кривдника [7]. Домашнє насильство є особливо поширеним і важко викорінюваним явищем, що зустрічається в багатьох країнах світу, незалежно від їхніх досягнень у законодавчій, політичній та практичній сферах [8]. М. Ю. Самченко підкреслює, що подібне насильство є давнім і поширеним явищем в Україні, не залежним від національності, достатку, соціального становища чи релігійних переконань. Більше

того, він зазначає, що домашнє насильство не є наслідком сучасної економічної кризи, оскільки існує як у бідних, так і в багатих країнах [9, с. 13].

Класифікація кримінального насильства представлена в п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», в якому вказано, що «насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди)» [10].

Окрім цих двох видів насильства (фізичного й психічного) деякі вчені виокремлюють такі його види як: 1) кримінальне та некримінальне; 2) інструментальне та цільове; 3) безпосереднє та опосередковане. Отже, названі види насильства мають змістове навантаження залежно від галузі права та завдань того чи іншого дослідження [11, с. 150].

Домашнє насильство є особливим видом насильства, що відрізняється тим, що виникає виключно між людьми, які мають близькі стосунки – шлюбні, емоційні, інтимні, кровні або родинні. Іншими словами, насильницькі дії, вчинені сторонніми чи незнайомими особами, не кваліфікуються як домашнє насильство.

Домашнє насильство є складним явищем, зумовленим сукупністю індивідуальних, соціальних і культурних факторів, які спонукають кривдників до насильницької поведінки. Серед основних причин, що мотивують кривдників до контролю над партнерами, можна виокремити труднощі з управлінням гнівом, патологічні ревності, низьку самооцінку та відчуття власної неповноцінності. Часто кривдники керуються культурними переконаннями, що надають їм право домінувати над партнером,

або мають розлади особистості чи психологічні порушення, які посилюють агресивну поведінку. Важливу роль відіграє також середовище, в якому зростала особа: якщо людина виховувалася в сім'ї, де домашнє насильство вважалося нормою, вона з більшою ймовірністю відтворюватиме таку поведінку в дорослому віці. Зловживання алкоголем чи наркотиками також значно підвищує ризик насильства, оскільки послаблює самоконтроль і сприяє проявам агресивних імпульсів.

Хакенберг, Саллінен, Хандолін, Коїлонен [12], Готліб, Махабір [13] та інші закордонні вчені [14] у своїх дослідженнях зазначають фактори та чинники, які впливають на ймовірність вчинення домашнього насильства. Так, фактори ризику домашнього насильства охоплюють індивідуальні особливості, проблеми у стосунках, а також впливи громади та суспільства. Низький рівень освіти корелює з вищою ймовірністю насильницької поведінки, тоді як особи з вищою освітою рідше вдаються до насильства. Жорстоке поводження в дитинстві є одним із ключових факторів, що підвищує ризик стати кривдником у майбутньому. Водночас діти, які стають свідками або жертвами домашнього насильства, можуть сприймати його як прийнятний спосіб вирішення конфліктів, що формує замкнене коло насильства. Гендерні стереотипи, які применшують цінність жінок, сприяють тому, що чоловіки частіше вчиняють насильство, хоча в окремих випадках гендерні ролі можуть змінюватися, і жертвами стають чоловіки. Зловживання психоактивними речовинами підсилює ці ризики, оскільки кривдники, перебуваючи під впливом алкоголю чи наркотиків, менш здатні контролювати свої дії. Таким чином, домашнє насильство є результатом взаємодії ситуаційних і особистих факторів, де насильницька поведінка формується під

впливом сімейного виховання, культурного середовища та соціальних умов, що вимагає комплексного підходу до його запобігання та протидії [12], [13], [14].

Дослідження, проведене І. М. Ткаченко, показує, що серед жертв домашнього насильства переважають дружини або співмешканки кривдників (48,1%). Також значну частку становлять діти (15,6%) та батьки агресора (14,2%). Крім того, насильству піддаються чоловіки (співмешканці) (5,1%), рідні сестри та брати (3,8%), а також інші родичі або близькі особи кривдника та його/її партнера (наприклад, – дідусі, бабусі, онуки, дядьки, тітки, племінники, батьки і рідні брати (сестри)) - (13,2%) [15]. Ряд вчених у статті «Legal regulation of prevention of domestic violence in Ukraine» зазначають, що зростання рівня домашнього насильства пов'язане з війною та економічними труднощами, що вимагає комплексного підходу, включаючи правові, соціальні та освітні заходи. Вони підкреслюють важливість імплементації Стамбульської конвенції для вдосконалення захисту жертв [16]. А. Капассо та інші у дослідженні «Patterns of Gender-Based Violence in Conflict-Affected Ukraine» вказують, що війна посилила гендерно зумовлене насильство, зокрема в домашньому контексті, через стрес і травми ветеранів. Вони закликають до посилення психологічної підтримки та правового захисту [17].

Аналіз нормативно-правової бази в питанні щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, дозволяє стверджувати, що ця система актів є достатньо розгалуженою. Так, Стамбульська конвенція є важливим правовим документом - важливою черговою сходиною цивілізації вгору після Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Міжнародного пакту про громадянські і

політичні права (1966), Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та ін., зазначає М. І. Хавронюк [18].

Незважаючи на важливість Стамбульської конвенції та опір, який завадив її ратифікації ще у 2016 році, коли відповідний законопроект вперше було подано до Верховної Ради України, фактичне впровадження багатьох її положень почалося вже у 2017 році. Передова частина українських політичних та громадських діячів не могла змиритися з перспективою поглиблення проблем у сфері протидії насильству. Варто нагадати, що за даними судової статистики, лише протягом 2016-2017 років понад 82 тисячі осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) за вчинення насильства в сім'ї. Крім того, щорічно щонайменше 200 осіб засуджувалися за сексуальні та пов'язані з ними злочини, а тисячі - за нанесення тілесних ушкоджень, побіи та мордування щодо членів сім'ї [19, с. 20].

Серед основних нормативних актів, що регулюють протидію домашньому насильству в Україні, важливо зазначити й Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р., який визначає домашнє насильство «як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [20]. Він

встановлює механізми захисту, такі як обмежувальні приписи, притулки для постраждалих та програми для кривдників.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [20] виділяють чотири види насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. В законодавство про кримінальну відповідальність України також було внесено певні зміни. Так, позитивним напрямом вітчизняного законодавця у імплементації норм міжнародного права стало введення до КК України ст. 126-1 «Домашнє насильство», що набула чинності 01.01.2019 р. [21]. Стаття 126-1 КК України є ключовою нормою, яка криміналізує систематичне домашнє насильство, що включає фізичне, психологічне або економічне насильство, якщо воно призводить до страждань, розладів здоров'я чи погіршення якості життя.

Домашнє насильство, тобто «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи» [21]

Важливе значення при кваліфікації діяння за статтею 126-1 КК України є правильне визначення безпосереднього об'єкта складу даного кримінального правопорушення. М. І. Хавронюк справедливо зазначає, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, є здоров'я та нормальний психологічний стан потерпілого. Додатковими факультативним об'єктами, що можуть бути порушені, є воля, честь, гідність

та психічна недоторканність особи [19, с. 68].

У цьому кримінальному правопорушенні потерпілою стороною є конкретно визначене коло осіб, окреслене статтею 126-1 Кримінального кодексу України. Згідно з цією статтею, домашнє насильство проявляється у вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства. Далі ми детальніше розглянемо кожен із цих видів, щоб виявити можливі складнощі, що виникають при їх кваліфікації.

Варто зазначити, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [20] у статті 1 визначає чотири основні форми насильства, а саме дії або бездіяльність (діяння), що мають фізичний, сексуальний, психологічний чи економічний характер, а саме:

1) «фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [20, п.17 ч.1. ст1].

Досить часто при вчиненні домашнього насильства потерпілому заподіюється легкі тілесні ушкодження або побої чи мордування. Такі дії суб'єкта повністю охоплюються ст. 126-1 КК України та не потребують додаткової кваліфікації за ст.ст. 125, 126 КК України [21]. Оскільки в іншому випадку, буде порушено важливий принцип кримінального права – *non bis in idem*, заборона подвійного притягнення до кримінальної відповідальності. Проте, існують випадки, коли при вчиненні фізичного насильства кривдник наносить жертві тяжкі тілесні ушкодження, вчиняє

умисне вбивство, позбавляє волі тощо. В цьому випадку, як справедливо зазначає О. О. Дудоров, інші подібні діяння насильницького характеру, якщо їх вчинено систематично, також є фізичним насильством в розумінні ст. 126-1, але вони, зокрема і тоді, коли їх вчинено не систематично, потребують додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК України – залежно від наслідків, які настали, чи інших обставин [19, с. 71]. Схожої позиції дотримується О. О. Книженко, яка зазначає, що за сукупністю кримінальних правопорушень необхідно оцінювати домашнє насильство, що виявилось не тільки в заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, а й катуванні, незаконному введенні в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, незаконному позбавленні волі або викраденні людини тощо [22, с. 50]. Ґрунтуючись на вищесказаному можна дійти висновку, що коли ст. 126-1 КК України не охоплює усі діяння кривдника, а його дії передбачені в інших статтях, кваліфікація відбуватиметься за сукупністю кримінальних правопорушень.

2) «психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [20, п.14 ч.1. ст1];

Одразу хочеться звернути увагу на те, що на відміну від формулювання у зазначеному Законі, яке передбачає наслідки з настанням яких насильство буде визнаватись психологічним: «якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої

особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [20], поняття домашнього насильства у ст. 126-1 КК України такі наслідки не встановлює, що утворює певну невизначеність щодо місця цих наслідків в об'єктивній стороні даного кримінального правопорушення. Даний вид насильства може вчинятись різноманітними способами, тому перерахувати їх чіткий перелік неможливо. Психологічне насильство може мати різні прояви, включаючи обмеження свободи дій, заборону вільно висловлювати думки, демонстрацію власної переваги та всесильності, приниження честі та гідності, знецінення особистості, публічні глузування, встановлення всеосяжного контролю над життям, наприклад, над харчуванням, сном і відпочинком. Також воно може проявлятися у звинуваченні жертви у власних помилках, перекладаючи на неї відповідальність, та у погрозах фізичної розправи, аж до вбивства. Варто зауважити, що психологічне насильство рідко обмежується лише одним способом впливу, найчастіше, це комплексний психологічний вплив.

Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році [3] зобов'язує Україну гармонізувати законодавство з міжнародними стандартами, зокрема щодо психологічного насильства, такого як сталкінг, або переслідування. Така форма психологічного насильства як сталкінг включає небажані дзвінки, повідомлення, стеження чи присутність біля місця проживання жертви, що викликає страх і дискомфорт. У контексті домашнього насильства сталкінг часто проявляється після розлучення чи розриву стосунків, коли кривдник продовжує переслідувати жертву [23].

На нашу думку, сталкінг, як форма домашнього насильства, являє собою

систематичне переслідування та нав'язливу поведінку однієї особи щодо іншої, з якою вона має або мала близькі стосунки (партнерські, сімейні). Сутність сталкінгу полягає у створенні у жертви відчуття страху, тривоги, дискомфорту та втрати контролю над власним життям. На відміну від одноразових актів насильства, сталкінг є тривалою та повторюваною моделлю поведінки. Важливо розуміти, що сталкінг у контексті домашнього насильства часто продовжується або ескалується після розриву стосунків. Кривдник може використовувати сталкінг як спосіб відновити контроль, залякати, помститися або примусити жертву повернутися.

Основні характеристики сталкінгу як форми домашнього насильства: а) систематичність та повторюваність; б) нав'язливість; в) намір викликати страх або дискомфорт, хоча кривдник може не завжди усвідомлювати свій вплив, однак жертва відчуває себе небезпечно; г) порушення особистого простору та автономії; д) ескалація, дії кривдника з часом переростають у більш небезпечні форми поведінки. Прикладами такої поведінки можна назвати, по-перше, нав'язливу комунікацію (постійні телефонні дзвінки, надсилання SMS-повідомлень або повідомлень у соціальних мережах, електронних листів, навіть після того, як жертва попросила припинити; залишення голосових повідомлень або письмових листів загрозливого, образливого або просто нав'язливого характеру; нескінченні спроби "подружитися" або відновити контакт у соціальних мережах.); по-друге, переслідування та стеження (очікування жертви біля її дому, роботи, місць навчання або відпочинку; використання GPS-трекерів для відстеження місцезнаходження жертви); по-третє, втручання в особисте життя (розпитування друзів, родичів, колег жертви

про її особисте життя; поширення чуток або неправдивої інформації про жертву; створення фальшивих акаунтів у соціальних мережах для стеження або переслідування); по-четверте, залякування та погрози (прямі або завуальовані погрози фізичного насильства щодо жертви, її близьких або домашніх тварин; пошкодження майна жертви); по-п'яте, кіберсталкінг (взлом акаунтів жертви в соціальних мережах, електронної пошти; публікація особистої інформації жертви в інтернеті без її згоди (доксінг); надсилання образливих або загрозливих повідомлень онлайн, тощо).

Г. Собко та інші вчені у статті «Persecution as a Socially Dangerous Phenomena in Ukraine» (ResearchGate) зазначають, що сталкінг є соціально небезпечним явищем, яке потребує негайного правового регулювання для захисту прав жертв [24]. Практикуючі юристи, наприклад, адвокат Р. Абрамович, також виступають за криміналізацію сталкінгу, аргументуючи це міжнародною практикою, адже у 28 країнах Європейського Союзу боротьба зі стеженням здійснюється шляхом внесення окремих статей до чинних кримінальних кодексів [25]. Вважаємо, що сталкінг є серйозною формою насильства, яка може мати значні психологічні наслідки для жертви, включаючи тривожність, депресію, посттравматичний стресовий розлад та почуття безпорадності. Важливо розпізнавати сталкінг як форму домашнього насильства та вживати заходів для захисту постраждалих і тому криміналізація сталкінгу буде сприяти притягненню кривдників до відповідальності.

3) «економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації,

заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [20, п.4 ч.1. ст1];

М. І. Хавронюк та О. О. Дудоров, характеризуючи економічне насильство, зазначають, що його ознаками можуть бути також позбавлення потерпілого всіх наявних у нього коштів (зароблених, подарованих, позичених), вимога звітувати за кожну витрачену гривню, позбавлення будь-яких засобів, необхідних для підтримання належного фізичного, психологічного та інтелектуального стану, а також утримання агресора за рахунок примушування жертви до праці, часто надмірної [19, с. 76]. Якщо під час вчинення економічного насильства кривдник посягає на майно жертви або здійснює інші навмисні дії, спрямовані на його незаконне заволодіння чи знищення, то за наявності усіх відповідних підстав такі дії слід додатково кваліфікувати згідно зі статтями Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності.

Одним із видів домашнього насильства, яке знайшло своє закріплення у Стамбульській конвенції, численних міжнародних нормативно-правових актах, судовій практиці та Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є сексуальне насильство.

4) «сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності» [20, п.15 ч.1. ст1];

Що ж стосується кваліфікації сексуального насильства, то варто зауважити, що диспозиція статті 126-1 КК України не містить сексуального насильства. Тому, за наявності підстав, четверта форма домашнього насильства – сексуальне насильство, кваліфікується за іншими, спеціальними статтями КК України, зокрема, як кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [21]. Схожої позиції дотримується О. В. Харитонova та І. М. Тітко [26].

За даними Офісу Генерального прокурора, у 2024 році в Україні було зареєстровано 8900 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що на 30,8% більше порівняно з 2023 роком, коли таких випадків налічувалося 6805. Із загальної кількості справ до судів у 2024 році передано 7884, що на 30,4% перевищує показник 2023 року, коли суди отримали 6047 справ [27]. Ця тенденція зростання кількості зареєстрованих правопорушень і судових проваджень свідчить про посилення уваги до проблеми

домашнього насильства та активізацію роботи правоохоронних органів.

У першому кварталі 2025 року, з січня по березень, зафіксовано 967 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. У більшості цих справ, а саме в 696 випадках, підозрюваним уже офіційно повідомлено про підозру, а значна частина матеріалів передана до суду, що вказує на оперативність у розслідуванні таких злочинів [28].

Для наочності, використаємо данні, які представлені на платформі [CrimeDataLab](#). Статистика протидії злочинності в Україні (2013-2024) [29], що розроблена проф. М. Карчевським (див. Рис. 1).

Зростання кількості зареєстрованих правопорушень у 2024 р., та продовження цієї тенденції у 2025 р. вказує на кілька ключових аспектів. По-перше, підвищення статистики може бути результатом посилення уваги до проблеми домашнього насильства, зокрема через інформаційні кампанії та вдосконалення механізмів реагування, що заохочує жертв звертатися по допомогу. По-друге, оперативне повідомлення про підозру у більшості справ

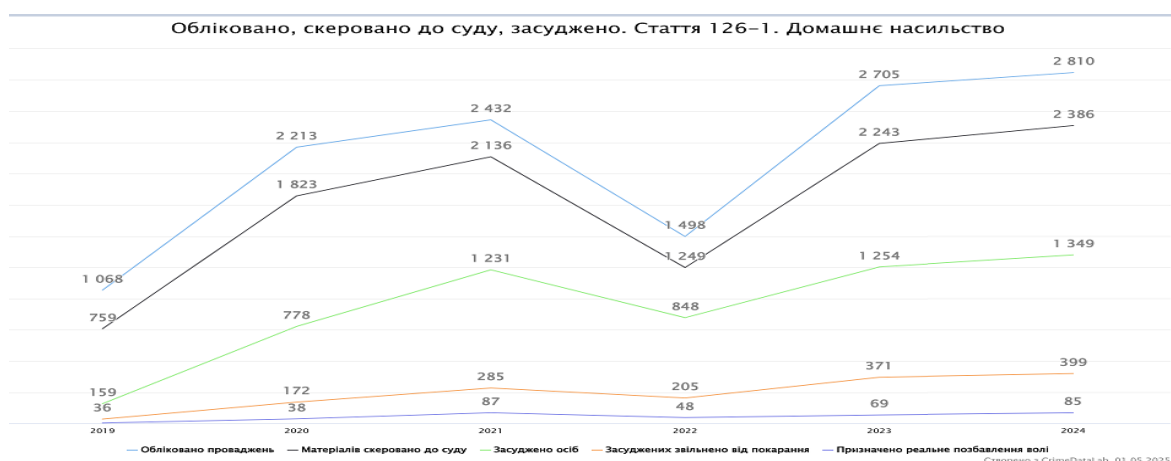

Рис. 1. Обліковано, скеровано до суду, засуджено. Стаття 126-1 КК України. Домашнє насильство

2025 р. свідчить про покращення роботи правоохоронних органів у розслідуванні таких злочинів. Однак високі показники також підкреслюють необхідність профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин насильства, таких як соціально-економічна нестабільність, гендерні стереотипи та психологічні травми, спричинені війною. Для ефективного зниження рівня домашнього насильства потрібні не лише правові санкції, а й комплексні програми підтримки постраждалих, реабілітації кривдників та підвищення суспільної обізнаності.

Висновки. Проблема насильства в Україні є багатогранною і вимагає комплексного підходу. Чинне законодавство забезпечує захист від традиційних форм домашнього насильства, таких як фізичне та сексуальне, через достатньо чіткі норми КК України. Однак сучасні форми, такі як кібернасильство та сталкінг, залишаються частково поза межами правового регулювання, що ускладнює захист постраждалих. Науковці та експерти закликають до вдосконалення законодавства шляхом введення нових статей, гармонізації з міжнародними стандартами та посилення міжвідомчої взаємодії. Подальший розвиток правової бази, поєднаний з освітніми та соціальними ініціативами, є ключовим для ефективної протидії насильству в Україні, у тому числі домашньому насильству.

Література:

1. Психологічна Служба інформує: «Не бійся говорити: офіційна статистика домашнього насильства!» URL: <https://sspu.edu.ua/news/psikhologichna-sluzhba-informue-ne-bijsya-govorit-ofitsijna-statistika-domashnogo-nasillya>
2. Якою є ситуація з домашнім насильством в Україні URL: https://yu.mk.ua/news/show/yakoyu_%D1%94_situat

[siya z domashnim nasilstvom v ukraini](#) (дата звернення 13.04.2025)

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 13.04.2025)

4. Гумін О.М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: авто-реф. дис. д-ра юрид. наук. спец: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2011. 36 с

5. Ноур А. М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=53&c=1136> (дата звернення 15.04.2025)

6. Панов М., Харитонов С. Кримінальні правопорушення: поняття та види. *Право України*. 2021. № 3. С. 27-60.

7. Коломоець О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия «Юридические науки». Том 24 (63). № 1. 2011. 128 с.

8. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії домашнього насильства: Лист МОН України від 18.05.2018 р. № 1/11–5480 URL:

<https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsijischodo-zapobihannya-ta-protydijinasylstvu/>

9. Самченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 216 с.

10. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанові Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003, № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення 15.04.2025)

11. Запорожець А. А. Криміналізація домашнього насильства - новела кримінального законодавства. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 148-154. URL: <http://www.irbis->

nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vkc_2018_1_18

12. Hackenberg EAM, Sallinen V, Handolin L, Koljonen V. Victims of Severe Intimate Partner Violence Are Left Without Advocacy Intervention in Primary Care Emergency Rooms: A Prospective Observational Study. *J Interpers Violence*. 2021 Aug; 36 (15-16):7832-7854.

13. Gottlieb A, Mahabir M. The Effect of Multiple Types of Intimate Partner Violence on Maternal Criminal Justice Involvement. *J Interpers Violence*. 2021 Jul;36(13-14):6797-6820.

14. Roscoe LA, Schenck DP. Victim of Abuse, or Bully? The Case of the 800-Pound Man. *Narrat Inq Bioeth*. 2018;8(3):261-271.

15. Ткаченко І. М. Теоретико-кримінологічна характеристика факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 80-83.

16. Humin Oleksii, Merkulova Valentyna, Hrytenko Oksana, Yuldasheva Svitlana, Bratkov Serhii. Legal regulation of prevention of domestic violence in Ukraine. *CUESTIONES POLÍTICAS*. 2021. Vol. 39. № 70 p.p. 282-302 URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36850>

17. Capasso Ariadna, Skipalska Halyna, Chakrabarti Urmi, Guttmacher Sally, Navario Peter, Castillo Theresa P. Patterns of Gender-Based Violence in Conflict-Affected Ukraine. *J Interpers Violence*. 2022 Dec; 37(23-24):NP21549-NP21572. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34964399/>

18. Хавранюк М. Стамбульська конвенція: до чого зобов'язує ратифікація? URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/01/havronyuk-m-i-stambulska-konventsiiya-do-chogo-zobov-yazuye-ratyfikatsiya.pdf>

19. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2019. 288 с.

20. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від

07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

21. Кримінальний кодекс України : Закон України 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.04.2025)

22. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2 (22). С. 45-52.

23. Марчук І. Яким буває домашнє насильство в Україні та що до нього призводить. URL: <https://suspilne.media/rivne/497800-akim-buvae-domasne-nasilstvo-v-ukraini-ta-so-do-nogo-prizvodit/> (дата звернення: 15.04.2025)

24. Sobko G., Denysova A., Bochevar F. Persecution as a Socially Dangerous Phenomena in Ukraine» (ResearchGate) URL: https://www.researchgate.net/publication/357306425_Persecution_as_a_Socially_Dangerous_Phenomena_in_Ukraine (дата звернення: 15.04.2025)

25. Абрамович Р. Legal instruments to combat stalking, based on international experience URL: <https://blog.liga.net/user/rabramovych/article/55352>

26. Харитонов О. В., Тітко І. М. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. Юрліга : веб-сайт. URL: http://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/192450_zloch-hin-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-tapraktichn-rekomendats (дата звернення: 13.04.2025)

27. Домашнє насильство: у 2024 році зареєстровано на 31% більше кримінальних проваджень URL: <https://surl.lu/dmexrp> (дата звернення: 13.04.2025)

28. За три місяці 2025 року в Україні зареєстрували майже тисячу кримінальних справ про домашнє насильство URL: <https://freeradio.com.ua/za-try-misiatsi-2025-roku-v-ukraini-zareiestruvali-maizhe-tysiachu-kryminalnykh-sprav-pro-domashnie-nasylstvo/> (дата звернення: 15.04.2025)

29. Карчевський М. CrimeDataLab. Статистика протидії злочинності в Україні (2013-2024) URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/> (дата звернення: 15.04.2025)

References:

1. Psykholohichna Sluzhba informuie: «Ne biisia hovoryty: ofitsiina statystyka domashnoho nasyllia»! URL: <https://sspu.edu.ua/news/psikhologichna-sluzhba-informue-ne-bijsya-govoriti-ofitsijna-statistika-domashnogo-nasyllia>
2. Yakoiu ye sytuatsiia z domashnim nasyilstvom v Ukraini URL: https://yu.mk.ua/news/show/yakoyu_%D1%94_situatsiya_z_domashnim_nasyilstvom__v_ukraini (data zvernennia 13.04.2025)
3. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu iz tsymy yavyschamy (Stambulska konventsiiia). Konventsiiu ratyfikovano iz zaiavamy Zakonom № 2319-IX vid 20.06.2022 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (data zvernennia 13.04.2025)
4. Humin O.M. Kryminalna nasylnytska povedinka osoby: teoretyko-prykladni aspekty: avtor-ref. dys. d-ra yuryd. nauk. spets: 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo. Lviv, 2011. 36 s
5. Nour A. M. Nasyilstva v simi v Ukraini: stan problemy, poshuk shliakhiv rozviazannia. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=53&c=1136> (data zvernennia 15.04.2025)
6. Panov M., Kharytonov S. Kryminalni pravoporushennia: poniattia ta vydy. Pravo Ukrainy. 2021. № 3. S. 27-60.
7. Kolomoiets O. D. Svitovyi dosvid protydii nasyilstvu v simi. Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonalnoho unyversyteta ym. V. Y. Vernadskoho. Seryia «Iurydycheskye nauky». Tom 24 (63). № 1. 2011. 128 s.
8. Metodychni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii domashnoho nasyilstva: Lyst MON Ukrainy vid 18.05.2018 r. № 1/11–5480 URL: <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsijishchodo-zapobihannia-ta-protydijinasylstvu/>
9. Samchenko M. Yu. Kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia simeinoho nasyilstva shchodo nepovnolitnikh : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Lviv, 2011. 216 s.
10. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochynty proty zhyttia ta zdorovia osoby: Postanovi Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 07.02.2003, № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (data zvernennia 15.04.2025)
11. Zaporozhets A. A. Kryminalizatsiia domashnoho nasyilstva - novela kryminalnoho zakonodavstva. Visnyk kryminalnoho sudochynstva. 2018. № 1. S. 148-154. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vkc_2018_1_18
12. Hackenberg EAM, Sallinen V, Handolin L, Koljonen V. Victims of Severe Intimate Partner Violence Are Left Without Advocacy Intervention in Primary Care Emergency Rooms: A Prospective Observational Study. J Interpers Violence. 2021 Aug; 36 (15-16):7832-7854.
13. Gottlieb A, Mahabir M. The Effect of Multiple Types of Intimate Partner Violence on Maternal Criminal Justice Involvement. J Interpers Violence. 2021 Jul;36(13-14):6797-6820.
14. Roscoe LA, Schenck DP. Victim of Abuse, or Bully? The Case of the 800-Pound Man. Narrat Inq Bioeth. 2018;8(3):261-271.
15. Tkachenko I. M. Teoretyko-kryminolohichna kharakterystyka faktoriv, shcho obumovliuiut nasyilstvo v simi. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia. 2013. Vyp. 6-1 (1). S. 80-83.
16. Humin Oleksii, Merkulova Valentyna, Hrytenko Oksana, Yuldasheva Svitlana, Bratkov Serhii. Legal regulation of prevention of domestic violence in Ukraine. CUESTIONES POLÍTICAS. 2021. Vol. 39. № 70 r.r. 282-302 URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36850>
17. Capasso Ariadna, Skipalska Halyna, Chakrabarti Urmi, Gutmacher Sally, Navario Peter, Castillo Theresa P. Patterns of Gender-Based Violence in Conflict-Affected Ukraine. J Interpers Violence. 2022 Dec; 37(23-24):NP21549-NP21572. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34964399/>
18. Khavraniuk M. Stambulska konventsiiia: do choho zoboviazue ratyfikatsiia? URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/1>

0/01/havronyuk-m-i-stambulska-konventsia-do-chogo-zobov-yazuye-ratyfikatsiya.pdf

19. Dudorov O. O., Khavroniuk M. I. Vidpovidalnist za domashnie nasylstvo i nasylstvo za oznakoiu stati (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) / za red. M.I. Khavroniuka. K. : Vaite, 2019. 288 s.

20. Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

21. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 15.04.2025)

22. Knyzhenko O. Domashnie nasylstvo: problemy kvalifikatsii. Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. 2019. № 2 (22). S. 45-52.

23. Marchuk I. Yakym buvae domashnie nasylstvo v Ukraini ta shcho do noho pryzvodyt. URL: <https://suspilne.media/rivne/497800-akim-buvae-domasne-nasilstvo-v-ukraini-ta-so-do-nogo-prizvodit/> (data zvernennia: 15.04.2025)

24. Sobko G., Denysova A., Bochevar F. Persecution as a Socially Dangerous Phenomena in Ukraine» (ResearchGate) URL: https://www.researchgate.net/publication/357306425_Persecution_as_a_Socially_Dangerous_Phenomena_in_Ukraine (data zvernennia: 15.04.2025)

25. Abramovych R. Legal instruments to combat stalking, based on international experience URL: <https://blog.liga.net/user/rabramovych/article/55352>

26. Kharytonova O. V., Titko I. M. Zlochin, poviazanyi z domashnim nasylstvom: pravovi problemy ta praktychni rekomendatsii. Yurliha : veb-sait. URL: http://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/192450_zlochyn-povyazany-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-tapraktichn-rekomendats (data zvernennia: 13.04.2025)

27. Domashnie nasylstvo: u 2024 rotsi zareistrovano na 31% bilshe kryminalnykh provadzhen URL: <https://surl.lu/dmcxrp> (data zvernennia: 13.04.2025)

28. Za try misiatsi 2025 roku v Ukraini zareiestruvaly maizhe tysiachu kryminalnykh sprav pro domashnie nasylstvo URL:

<https://freeradio.com.ua/za-try-misiatsi-2025-roku-v-ukraini-zareiestruvaly-maizhe-tysiachu-kryminalnykh-sprav-pro-domashnie-nasylstvo/> (data zvernennia: 15.04.2025)

29. Karchevskyi M. CrimeDataLab. Statystyka protydii zlochynnosti v Ukraini (2013-2024) URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/> (data zvernennia: 15.04.2025)

Kotova L.V. Modern forms of domestic violence: criminal law characteristics. – Article.

The article analyzes the opinions of scholars and national legislation regarding the criminal law characteristics of modern forms of domestic violence in Ukraine, taking into account the latest manifestations and in the context of implementing international standards. The concept, types lambtypes, and peculiarities of domestic violence, as well as the challenges in qualifying certain forms of it, particularly psychological and economic violence, are examined. Emphasis is placed on the need to improve legislation in the field of combating domestic violence, particularly regarding the criminalization of phenomena such as stalking and cyber-violence, and on the importance of harmonizing national legislation with the provisions of the Istanbul Convention. As a result of the conducted research, the importance of a comprehensive approach to combating domestic violence is highlighted, which includes not only the implementation of legal mechanisms but also social, educational, and preventive measures for the effective protection of victims and prevention of violence in Ukrainian society.

Keywords: domestic violence, economic violence, criminal liability, criminal legislation, Criminal Code, violence, Istanbul Convention, stalking, forms of domestic violence, psychological violence, sexual violence, physical violence.

Авторська довідка:

Котова Любов Вячеславна – к.ю.н., професор, завідувач кафедри публічного та приватного права, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Київ, Україна, 050-923-99-87, Kotova@snu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2521-0015>

Стаття надійшла до редакції 20 квітня 2025р.